

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата психологічних наук,
асистента кафедри психології розвитку та консультування
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Чіп Руслани Степанівни

на дисертацію

Плетки Ольги Тарасівни

«Соціально-психологічні особливості сприймання молоддю
гендерних ролей»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність дослідження соціально-психологічних особливостей сприймання молоддю гендерних ролей зумовлена викликом часу у контексті соціокультурних змін, трансформацій цінностей та світоглядних орієнтирів у сфері гендерної взаємодії. Звернення дисертантки до гендерної проблематики є цілком правомірним, оскільки становить значний науковий інтерес та відкриває можливості для оптимізації умов гендерної соціалізації молоді, що й визначає наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дослідження. Окрім цього, слід констатувати, що гендерні дослідження, показуючи значущість певних проблем, нерідко не мають практичної реалізації у конкретних розвивальних програмах та втілення у розроблених заходах. Дослідження О.Т. Плетки, яка розглядає як соціально-психологічні особливості сприймання молоддю гендерних ролей, так і можливості розвитку перцептивної гендерно-рольової компетентності, заповнює і цю прогалину.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. На основі аналізу філософської, соціологічної, психологічної літератури дисертанткою проаналізовано сутність понять соціальної, рольової та гендерно-рольової перцепції. Визначено складові гендерно-рольового сприймання: еталони, прототипи і мета-ролі. На основі авторських анкет «Гендерні ролі в моєму житті» і «Досвід гендерно-рольової поведінки» виявлено типові патерни сприймання гендерних ролей; виокремлено притаманні чоловікам та жінкам гендерні ролі та охарактеризовано за віковими особливостями.

3. Нові факти, одержані здобувачем. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні особливостей гендерно-рольового репертуару молоді та людей зрілого віку; виявленні взаємозв'язку між сприйманням гендерних ролей та професійними, соціально-статусними, сімейними параметрами. Розкрито особливості емоційно-особистісного контексту сприймання гендерних ролей молодими чоловіками і жінками. Виявлено особливості сприймання актуальних для молоді гендерних ролей за характеристиками фемінності, маскулінності та андрогінності.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ґрунтовність виконаного дослідження підтверджена науковим аналізом основних тверджень і положень роботи, списком використаних й опрацьованих джерел (388 найменувань, із них 51 – іноземними мовами), додатками. Розроблена дисертанткою тренінгова програма «Перцептивна гендерно-рольова компетентність молоді», спрямована на розвиток гендерно-рольової компетентності молоді.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Дисертаційне дослідження Плетки О.Т. містить наукові положення, які раніше не виносилися на захист. Практичне значення роботи полягає у підборі комплексу взаємодоповнювальних діагностичних методик для дослідження соціально-психологічних особливостей сприймання молоддю гендерних ролей; розробці авторських анкет, спрямованих на визначення основних показників сприймання гендерних ролей; психодіагностичних технік для виявлення рольової поведінки та рольових переживань особистості; розробці практичного інструментарію розвитку перцептивної гендерно-рольової компетентності. Отримані дисертанткою результати дослідження апробовані на конференціях різного рівня та можуть використовуватись в освітньому процесі.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Тренінгова програма «Перцептивна гендерно-рольова компетентність молоді», метою якої є зростання когнітивної складності, рівнів рольової глибини та рольової гнучкості учасників тренінгу для збагачення гендерно-рольового репертуару та підвищення гендерно-рольової

компетентності, може бути корисною у роботі практичних психологів для консультативної роботи з молоддю, спрямованої на розв'язання проблем гендерно-рольового сприймання та самосприймання; для підготовки навчальних програм з відповідних психологічних дисциплін.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність загалом. Дисертація складається з анотації, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Кожен із трьох розділів дисертації відповідає поставленій меті і завданням. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів та дослідженню загалом. Робота містить 37 таблиць та 6 рисунків, що дає змогу унаочнити та більш об'ємно репрезентувати отримані експериментальні дані.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні засади вивчення соціально-психологічних особливостей сприймання молоддю гендерних ролей»** розкрито основні положення дослідження, визначено категорії аналізу проблеми соціально-психологічних особливостей сприймання молоддю гендерних ролей: прототипність гендерних ролей в контексті їх соціальної перцепції; їх еталонність; мета-роль; соціальна перцепція характеристик маскулінності/фемінності/андрогінності гендерних ролей. Виокремлено складові гендерно-рольового сприймання: еталони, прототипи і мета-ролі. Розроблено **«Модель рольової перцепції у соціальній взаємодії»**, що розкриває варіативність ролі, її межі та символи належності, що реалізуються у прототипі (с. 47).

У другому розділі **«Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей сприймання гендерних ролей»** представлено загальну стратегію та етапи емпіричного дослідження, обґрунтовано методичний інструментарій, застосування якого дало змогу отримати емпіричні дані щодо досліджуваної проблеми; виявлено соціальні та соціально-психологічні детермінанти сприймання молоддю гендерних ролей, особистісні характеристики та експектації гендерно-рольового сприймання; розроблено модель детермінантів сприймання гендерних ролей (с. 152).

Дисертанткою констатовано наявність значущих кореляційних зв'язків у координатах фемінності, маскулінності та андрогінності, представлених на рис.

2.1 Схема зв'язків статево-рольових ідентифікацій у самосприйманні молоді (с. 117) та рис. 2.2 Схема кореляційних зв'язків за ролями (с. 120). На основі емпіричних даних та факторного аналізу виявлено особливості сприймання актуальних для молоді гендерних ролей за характеристиками фемінності, маскулінності та андрогінності. Гендерний рольовий репертуар респондентів згруповано за 4-ма факторами: сімейно-жіночі, сімейно-чоловічі, ресурсно-фінансові та еротично-ігрові ролі. Визначено, що прототипами гендерних ролей у соціальній перцепції молоді є дві мета-ролі: 1) сімейна роль; 2) індивідуалістична роль, які конкретизуються в чотирьох мета-ролях, прототипних за своїм характером: 1) сімейний чоловік; 2) сімейна жінка; 3) індивідуаліст(-ка), орієнтований на споживання; 4) індивідуаліст(-ка), орієнтований на сексуальні задоволення.

У третьому розділі «Розвиток компетентності молоді щодо сприймання гендерних ролей» репрезентовано тренінгову програму «Перцептивна гендерно-рольова компетентність молоді» (с. 186). Перцептивна гендерно-рольова компетентність розуміється дисертанткою як здатність швидко і конструктивно орієнтуватися у світі гендерних ролей, адекватно реалізуючи в ньому свій гендерний потенціал.

Реалізація авторської тренінгової програми розвитку перцептивної гендерно-рольової компетентності молоді засвідчила істотні зміни у сприйманні учасниками тренінгу гендерних ролей. Виявлено зростання оцінок андрогінності складних сімейних ролей, зменшення стереотипно-«фемінного» забарвлення еротично-ігрових ролей, збільшення когнітивної складності гендерно-рольової перцепції, підвищення рівня рольової глибини та рольової гнучкості учасників. На думку автора, це свідчить про подолання багатьох стереотипів у сприйманні гендерних ролей і зростання перцептивної гендерно-рольової компетентності учасників тренінгу.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів Плетки О.Т., відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Понятійно-категоріальний апарат, використаний у дисертаційній роботі, потребує додаткового роз'яснення та конкретизації, оскільки широкий спектр вживаних термінів ускладнює сприймання інформативного матеріалу (еталон, прототип, роль, гендерна роль, мета-роль, рольова перцепція, гендерно-рольова перцепція тощо). Очевидною є важливість диференціації задекларованих вище понять та їх співвіднесення.

2. У роботі трапляються випадки вільного використання понять. Наприклад, у підрозділі 1.2 (с. 47) проаналізовано «Модель рольової перцепції у соціальній взаємодії (рис. 1.1), а у висновках до першого розділу йдеться про «авторську модель соціально-психологічних особливостей сприймання молоддю гендерних ролей» (с. 62). У підрозділі 1.3 (с. 59) назва рис. 2.1 «Модель рівнів гендерно-рольової перцепції» не відповідає назві моделі, поданій у тексті (модель гендерно-рольових рівнів перцептивного процесу). У підрозділі 2.1 йдеться про «Анкету авторську № 2 на визначення соціально-статусних характеристик респондентів та їхнього досвіду щодо гендерних ролей» (с. 71), а у додатках – це Авторська анкета № 2 «Соціально-статусний досвід гендерно-рольової взаємодії» (с. 259).

3. У третьому розділі «Розвиток компетентності молоді щодо сприймання гендерних ролей» (с. 175–206) дисертантка подає тренінгову програму розвитку перцептивної гендерно-рольової компетентності молоді. На нашу думку, доцільно було б розробити структурну модель, яка б наочно відображала мету, наукові підходи, структурні компоненти, базові принципи, завдання тренінгової програми тощо, що покращило б сприймання текстової інформації та збагатило дисертаційну роботу.

4. На формувальному етапі експерименту значна увага зосереджена на обґрунтуванні ефективності психологічного тренінгу, який забезпечує підвищення гендерно-рольової компетентності та розширення рольового репертуару молоді. Однак, вважаємо, що не варто обмежуватись лише тренінгом зі студентами. Рекомендуємо розробити програму психологічного супроводу – комплексну систему заходів (дій), яка охоплює всіх суб'єктів освітнього процесу (адміністрацію, педагогів, кураторів, фахівців, студентів та

їх батьків). На нашу думку, концептуальне обґрунтування шляхів співпраці між усіма суб'єктами освітнього процесу, опис інших форм і методів психологічного супроводу, окрім психологічного тренінгу, забезпечило б ще більшу інформативність отриманих результатів та практичну цінність даного дослідження.

Однак, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, мають переважно рекомендаційно-дискусійний характер і, загалом, не знижують теоретико-практичної значущості результатів дисертаційної роботи О.Т. Плетки, а, швидше, вказують на її наукову цінність та перспективність.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. Основні положення й результати дисертації відображено у 22 одноосібних публікаціях, 6 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у закордонному науковому виданні, 15 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

10. Ідентичність змісту анотації й основних положень дисертації. Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в анотації, відображають основні положення дисертації.

11. Висновок. Дисертаційна робота «Соціально-психологічні особливості сприймання молоддю гендерних ролей» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її авторка – Плетка Ольга Тарасівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент
кандидат психологічних наук,
асистент кафедри психології розвитку та консультування
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Р. С. Чіп

